

Akdes Nimet Kurat (1903-1971)

Tarihçi, filolog. Akdes Nimet Kurat, Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan Özerk Cumhuriyeti'nin Novaşşeminsk bölgesinin Berkete köyünde doğdu. Babası Tahir Şahmurad, annesi Şakire İrfan Hanım'dır. Kurat'ın altıncı göbekten atası, İdil (Volga) nehrinin dağ tarafı mirzalarından Ak Hoca'dır.

Tahir Bey, Şakire Hanım ve A.N. Kurat'ın Yeğeni Çitiz
(Berkete, 26.08.1929)

Akdes Nimet, ilkokuldan itibaren Rus okullarında eğitim görmüş ve 1920'de Bügülme Rus Lisesinden mezun olmuştur. Bu eğitiminin yanında, yetişmesinde "cedidci" biri olan babası Tahir Şahmurad önemli bir rol oynamıştır. Lise eğitimi sırasında Duma'da milletvekili olan tarihçi ve Türkçü Hadi Atlası'den eğitim alması da Türkçülük fikrini benimsemesinde etkili olmuştur. Türkiye'ye geldikten sonra Özbekler Tekkesi, **Türk Ocağı** ve **Fuat Köprülü**'yle olan temasları, Türkçülüğe olan ilgisini sürekli canlı tutmuştur.

Akdes Nimet, üniversite için ilk önce Petersburg ve Moskova'ya gitmiş olmasına rağmen eğitimine devam etmemiştir. Rusya'da 1920-1921 yıllarında Kızıl Ordu ve Beyaz Ordu arasında savaşlar başlamış ve açlık baş göstermiştir. Akdes Nimet, halka yardım amacıyla ARA (American Relief Administration) bünyesinde, Bügülme'de yardım faaliyetlerine katılmış ve bu kuruluşun gönüllü müfettişliğini yapmıştır.

Almanya'nın bilim ve teknolojiadaki ileri seviyesinden etkilenen Akdes Nimet, üniversite eğitimini bu ülkede yapmayı ve mühendislik alanında kendisini yetiştirdikten sonra Türkiye'ye dönmeyi planlamıştır. Bu amaçla 7 Ağustos 1922'de memleketinden ayrılarak önce Kazan-Moskova-Petersburg üzerinden 30 Ağustos 1922'de Letonya sınırını geçmiştir. Letonya üzerinden Polonya'ya giderken pasaportu olmaması nedeniyle tutuklanarak 6 ay hapse mahkûm edilmiştir. Tahliyesinin ardından Varşova yakınlarındaki bir çiftlikte, bir buçuk yıl çalışmıştır. Bu süreçte Lehçe öğrenmiştir.

Akdes Nimet, Şubat 1924'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Polonya Elçisi Dr. **İbrahim Tali'nin (Öngören)** yardımıyla aldığı pasaportla Türkiye'ye gelmiştir. Bu dönemde henüz Türk vatandaşı değildir. İstanbul'da kimsesi olmaması nedeniyle yaklaşık sekiz ay Fatih Medresesinde kalmış, Çar II. Nikolay'ın sofracı sofracıbaşısının Beyoğlu'nda açtığı Karpiç Restoranın vestiyerinde çalışmıştır. Temmuz 1924'te Türk vatandaşlığına geçmiştir.

Türk vatandaşı olmasının ardından, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesinde önce Felsefe, ardından Tarih şubesinde eğitimini sürdürmüştür. 25 Ağustos 1925'te Prof. M. Fuat Köprülü tarafından yeni kurulmuş olan **Türkiyat Enstitüsü**ne asistan olarak alınmıştır. Türkoloji alanında Rusça, Lehçe ve Türkçe'nin farklı lehçelerindeki bilimsel

literatürü takip ederek tercüme yapmıştır. M. Fuat Köprülü, **Zeki Velidî Toğan**, Rus Türkolog ve şarkiyatçısı Wilhelm Barthold ve Ahmet Refik'ten (Altınay) dersler almıştır. Böylelikle Türk tarihi alanında ilmî çalışmalarına yönelmiştir. 1928'de Edebiyat Fakültesi Tarih şubesinden mezun olmuştur.

A.N. Kurat, Fuat Köprülü'nün Asistanı İken, (İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 1927).

Öğrencilik döneminde tanıştığı, Fuat Köprülü'nün öğrencisi olan Hâdiye Hanım ile evlenmiştir (1 Kasım 1928). 1931 yılında çiftin tek çocuğu (Prof. Dr. Yuluğ Tekin Kurat) dünyaya gelmiştir. Bu süreçte Konya Erkek Muallim Mektebinde beş ay (Şubat-Haziran 1929) tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmıştır.

Akdes Nimet, 1929'da **Maarif Vekâleti** adına doktora eğitimi için Almanya'ya gönderilmiştir. Breslau ve Hamburg Üniversitelerinde ikişer yıl yoğun bir eğitim almıştır. Doğu Avrupa tarihi, Slavistik, Bizantoloji, felsefe ve ekonomi alanında dersler görmüştür. Farklı hocaların derslerini takip edebilmek için Almancanın yanında İngilizce ve Fransızca öğrenmiştir.

1933'te Hamburg Üniversitesinde hazırladığı XV. yüzyıl Bizans tarihçisi *Chalkondyles'in Eserindeki Türk Prozopografyası* (*Die türkische prosographie bei Leonikas Chalcocondilas*) adlı teziyle doktorasını filoloji alanında tamamlamıştır. Bu teziyle Batı'da bir Bizans kaynağını Türkçe kaynaklarla mukayese ederek kullanan ilk Türk bilim insanı ve Türkiye'nin ilk doktoralı Bizantologu olmuştur. 1935'te Türkiyat Mecmuası'nda yayımlanan "Bizans'ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri" makalesi ile *Çaka Bey İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi (M.S. 1081-1906)* adlı kitabı Bizantoloji ve Türkolojiyi bir araya getiren Türkiye'deki ilk ilmî çalışmalar olarak kabul edilir.

Doktora eğitiminin ardından, mezun olduğu İstanbul Edebiyat Fakültesinde "Ortazamanlar Tarihi" doçent adaylığına atanmıştır. Bu süreçte Tarih Bölümü Kütüphanesini düzenlemiş, Hazine-i Evrak'ta (Osmanlı Arşivi) araştırmalar yapmıştır. 1934'te Türkiye'deki ilk kitabı olan *Ortazamanlar İçin Kısa Bir Bibliyografya*'yı yayımlamıştır. 1935'te Kurat soyadını almıştır.

Akdes Nimet, Fuat Köprülü ile aralarındaki bazı ihtilaflar nedeniyle görev yaptığı İstanbul Edebiyat Fakültesinden 1937'de ayrılmıştır. İsveç'e giderek bir buçuk yıl Uppsala Üniversitesinde ders vermiş, İsveççe öğrenmiş ve Stockholm Devlet Arşivinde araştırmalar yapmıştır. Bu süreçte *Prut Seferi ve Barışı* adlı eserinin hazırlıklarını sürdürmüştür. Bu amaçla Berlin, Viyana, Paris, Lahey ve Londra'daki kütüphanelerde araştırmalar yapmıştır. 1938'de zorunlu hizmeti nedeniyle Türkiye'ye dönmüş ve bir süre işsiz kalmıştır. 1939'da Denizli Lisesi'ne, Eylül 1939'da ise Gazi Terbiye Enstitüsüne tayin olmuştur.

1941'de bizzat **Atatürk**'ün adını koyduğu ve bilimsel araştırmalarda özel bir misyon yüklediği Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde doçent olarak göreve başlamıştır. 1944'te Rus Dili Edebiyatı alanında ve 1954'te ise Prof. Dr. Osman Turan'ın milletvekili olması üzerine boşalan Ortaçağ Tarihi alanında profesör kadrosuna atanmıştır. 1954-1955 yıllarında iki yıl Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı olarak görev yapmıştır. Bu görevi süresince de ders vermeyi sürdürmüştür. "Akademik Tarih Tahsiline Giriş: Seminer ve Proseminerlere Dair" adlı makalesi yayımlanmış, ülkenin farklı bölgelerinde konferanslar vermiştir. Ayrıca Fakültede halka yönelik bilimsel faaliyetler düzenlemiş ve bu etkinlikler oldukça ilgi görmüştür.

Geniş bir alanda çalışmalarını sürdüren Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu* adlı eserini Cumhuriyet'in yirminci yıl dönümü münasebetiyle Atatürk'ün hatırasına ve **İsmet İnönü**'ye ithaf etmiştir. 1946'da İngiliz Kültür Heyeti'nden aldığı davetle araştırma yapmak üzere İngiltere'ye gitmiştir. Bu süreçte kütüphane ve arşivlerde Türk-İngiliz ilişkilerine dair çalışmalarını yürütmüştür. Ankara Üniversitesi Kütüphanesi ile İngiliz ve İskoç üniversitelerinin kütüphaneleri arasında iş birliği kurmuştur. The Royal Asiatic Society ve Historical Society adlı kuruluşlara üye seçilmiştir. Buradaki çalışmalarının ardından İsveç Bilimler Akademisinin daveti üzerine Stockholm'a gitmiştir. Bu çalışmalarının neticesi olarak Türk-İngiliz ilişkilerine dair *Türk-İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1553-1952)* ve *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1552-1610)* adlı eserleri yazmıştır.

Akdes Nimet, ilmî çalışmalarının yanında, Tataristan'daki ailesi ve akrabalarıyla ilk zamanlar iletişimini sürdürmüştür. Fakat bir süre sonra ailesi Berkete'den göç ettirilmiş, babası Tahir Bey Ufa şehrinde götürülerek kurşuna dizilmiştir. Akdes Nimet, ülkesini terk ettiği için Sovyet rejimi tarafından "Türk ajanı ve düşman" olmakla suçlanmıştır. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin ardından, bu kez de Baltacı Mehmet Paşa'ya dair bilimsel bir değerlendirmesinden dolayı komünistlikle itham edilmiştir. Yakın dostu Şerif Baştav ve arkadaşlarının ifadeleri neticesinde hakkındaki suçlamalardan beraat etmiştir. Bu olayın ardından fakültedeki derslerini azaltmış ve eser yazmaya yoğunlaşmıştır.

Rockefeller Ailesi'nin sağladığı bursla 1950-1951 yıllarında çalışmalarını Amerika'da sürdürmüştür. 1961-1962 yıllarında NATO Araştırma burslarıyla Washington, Londra ve Paris arşivleri ve New York, Princeton, Berkeley, The Hoover Institution, Harvard, Yale kütüphanelerinde araştırmalar yapmıştır. Bu çalışmaların neticesinde *Türkiye ve Rusya* adlı eserinin ilk cildini hazırlamıştır.

Akdes Nimet Kurat, Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği önemli bilim adamları arasında yer almıştır. Gerek eğitimi gerekse de araştırma alanları bakımından Türk tarihine özel bir önem vermiştir. İlmî çalışmalarını tarih, coğrafya, ekonomi, psikoloji gibi bilim dallarından yararlanarak disiplinler arası bir şekilde yürütmüştür.

Özellikle Rus tarih yazımına birçok yönden eleştiriler getirmiştir. Rus tarihçilerin geçmişi güncel döneme göre değerlendirmeleri nedeniyle nesnel bir yaklaşımdan uzaklaştıklarını, yardımcı bilimlerden yararlanmadıklarını belirtmiştir. Benzer şekilde, Türk tarihçiliğine de birtakım eleştiriler yöneltmiştir. Dil öğrenilmesini, farklı ülkelerin kaynaklarının kullanılmasını ve bilimsel metotla çalışılmasını tavsiye etmiştir. **Türk Tarih Kurumu** tarafından Osmanlı tarihi yazımının **İsmail Hakkı Uzunçarşılı** ve **Enver Ziya Karal**'a verilmesini eleştirmiştir. Bu tartışmalarda siyasi fikir ayrılıklarının da etkisi olmuştur.

Akdes Nimet Kurat, farklı alanlarda birçok yazı kaleme almış ve eserler vermiştir. Çalışmaları Türk tarihinin birçok farklı dönemini ve coğrafyasını kapsamıştır. Göktürkler, Türkistan, Malazgirt Zaferi, Türk Denizcilik Tarihi, Bizans Tarihi, Osmanlı Alman ilişkileri, Türkiye ile İsveç, İngiltere, Polonya ve Amerika ilişkileri gibi birçok alanda çalışmalar yapmıştır. Temel olarak Türk kavimleri ve Türk-Rus ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalar arasında gençliğinin ilk dönemlerinin geçtiği coğrafya önemli bir yer tutmuştur. Bunlar arasında, eser olarak *Kazan Hanlığını Kuran Uluğ Muhammed Han'ın Yarlığı* adlı kitabı, makale olarak ise; "Bundan 25 Yıl Evvel Kazan Türklerinde Dil Yarışı", "Bulgar", "Kazan Hanlığı", "1917 Şubat İhtilali ve Rusya Türkleri", "Rus Hâkimiyeti Altında İdil-Ural Ülkesi", "Kazan Türklerinin Tanınmış Tarihçi ve Milliyetçilerinden Hadi Atlasî (1875-1940)", "Kazan Türklerinin Medenî Uyanış Devri (1917'ye Kadar)", "Rusya'da Türklük ve İslamiyet", "Sibirya Hanlığı", "İdil (Volga) Boyunda İlk Bulgarlar", "Sovyetler Birliğinde Türkler ve İslamiyet", "Oçerki İstorii Povolija i Priuralya" (İdil ve Ural Tarihine Dair Denemeler) çalışmaları yer almaktadır.

Gazete ve dergiler için de yazılar kaleme almıştır. Sol hareketlerin tarihine dair "Milli Mücadele Dönemi'nde Sol Akımlar" başlığıyla yazmaya başladığı yazı dizisi *Yeni İstanbul* gazetesinde yayımlanmıştır. Bu yazılarında Dr. Samih Çorumlu adını kullanmıştır.

A.N. Kurat, vefatından önce Charles Warren Hostler tarafından kaleme alınan *Türkler ve Sovyetler* adlı Almanca eserini Türkçe yayıma hazırlamaktaydı. Ayrıca *Türkiye ve Rusya* adlı eserinin de ikinci cildinin hazırlıklarını sürdürmekteydi. Kurat'ın geniş bir alanda ilmî faaliyetlerini sürdürebilmesinde bildiği diller önemli bir paya sahipti. Başta Rusça olmak üzere İngilizce, Fransızca, Almanca, Yunanca, İsveççe, Lehçe, Arapça, Farsça dâhil, bildiği dil sayısı 12'ydi.

İlmî çalışmaları kadar, çok sayıda da ilim adamı yetiştirmiştir. Çevresinde gördüğü yetenekli gençlere yardımcı olmuş, bilim insanı olmalarını teşvik etmiş, asistan olarak yanına almış ve yurt dışına doktora eğitimine gitmelerini sağlamıştır. Amerika Büyükelçisi ile olan dostluk ilişkisinden yararlanarak Justin McCarthy'nin tüm asistanlara İngilizce ders vermesini sağlamıştır. Akdes Nimet'in yetiştirdiği öğrencileri arasında Prof. Dr. Osman Turan, Prof. Dr. Şerif Baştav, Prof. Dr. Ali Sevim, Prof. Dr. Yuluğ Tekin Kurat, Prof. Dr. Fahreddin Kırzioğlu yer almaktadır. Bizzat asistan olarak aldığı öğrencileri ise Prof. Dr. Reşat Genç, Prof. Dr. İsmail Aka, Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman ve Prof. Dr. Melek Delilbaşı'dır.

A.N. Kurat, 29 Ağustos 1971'de Ankara'dan İstanbul'a otobüsle yolculuk yaparken İzmit yakınlarında trafik kazası geçirmiştir. Kaza bölgesine geç müdahale edilmesi nedeniyle durumu ağırlaşmıştır. 8 Eylül 1971 tarihinde, henüz 68 yaşında, Kasımpaşa Deniz Hastanesinde yaşama veda etmiştir. Cenazesi, daha önce görev yaptığı İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi'ndeki tören ve Kadıköy Osmanağa Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Erenköy Sahra-yı Cedid'deki aile mezarlığına defnedilmiştir.

A.N. Kurat, 23 kitap ve 79 makale yazmıştır. Bu kitaplarından bazıları şunlardır: *Die türkische prosographie bei Leonikas Chalcocondilas* (Hamburg 1933). *Çaka Bey: İzmir ve Civarındaki Adaların ilk Türk Beyi (M.S. 1081-1096)* (İstanbul 1936). *Peçenek Tarihi* (İstanbul 1937). *Kazan Hanlığını Kuran Uluğ Muhammed Hanın Yarlığı* (İstanbul 1937). *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altınordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikleri İstanbul 1940 İsveç Kralı Kari XII'in Hayatı ve Faaliyeti* (İstanbul 1940). *İsveç Kralı Karl XII'in Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu* (İstanbul 1943). *Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917'ye Kadar* (Ankara 1948). *Prut Seferi ve Barışı, I-II* (Ankara 1951). *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)* (Ankara 1953). *The Despatches of Sir Robert Sutton. Ambassador in Constantinople (1710-1714)* (Londra 1953). *Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)* (Ankara, 1959). *Başkan Lyndon B. Jonson ve Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanlığı* (Ankara, 1964). *Türkiye ve İdil Boyu. 1569 Astrahan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI-XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri* (Ankara, 1966). *Türkiye ve Rusya: XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)* (Ankara, 1970). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri* (Ankara, 1972).

Resul TURAN

KAYNAKÇA

Cumhuriyet, Sayı: 7504, 10.09.1971.

Ulus, Sayı: 6762, 1.06.1940.

Ulus, Sayı: 6302, 19.02.1939.

"Kayıplar", **Türk Kültürü**, Sayı 108, Ekim 1971, s.945-949.

DELİLBAŞI, Melek, "Türk Tarihçiliğinin Önderlerinden Hocam Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat", **Akdes Nimet Kurat'ın Hayatı ve Eserleri Sempozyumu Bildirileri**, Hazırlayan İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s.39-50.

GENÇ, Reşat, "Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın Hayatı ve Eserleri", **Akdes Nimet Kurat'ın Hayatı ve Eserleri Sempozyumu Bildirileri**, Hazırlayan İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s.51-72.

GÜNDOĞDU, Abdullah, "Akdes Nimet Kurat ve Türk Tarihçiliğine Katkıları", **Akdes Nimet Kurat'ın Hayatı ve Eserleri Sempozyumu Bildirileri**, Hazırlayan İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s.101-113.

KAÇMAZ, Sibel, **Akdes Nimet Kurat'ın Hayatı ve Eserleri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, "Hocamız Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın Anısına", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, 13/74-76, Aralık 1973, s.41-45.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "Bir Öğrencisinin Gözüyle Akdes Nimet Kurat'ın Hayatı ve Eserleri", **Akdes Nimet Kurat'ın Hayatı ve Eserleri Sempozyumu Bildirileri**, Hazırlayan İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s.73-90.

KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, "Hocam Profesör Doktor Akdes Nimet Kurat", **Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluş ve Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınları Sempozyum Bildirileri**, Erciyes Üniversitesi, Türk

Dünyası Araştırmaları Merkezi, Kayseri 1996, s.425-429.

KURAT EVCİMEN, İdil Vedia, “Torununun Gözünden Hayatı ve Eserleriyle Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat”, **Akdes Nimet Kurat’ın Hayatı ve Eserleri Sempozyumu Bildirileri**, Hazırlayan İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s.3-38.

KURAT, Akdes Nimet, “Akademik Tarih Tahsili, Proseminer ve Seminerlere Dair”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi**, I/2, Ankara 1943, s.81-88.

SEVİM, Ali, “Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat (1903-1971)”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 48, İstanbul 1971, s.5-9.

ŞAHİN, Liaisan, “İdil-Ural’dan Türkiye’ye Uzanan Yolculuk: Akdes Nimet Kurat’ın Hayatı ve Eserleri”, **Akdes Nimet Kurat’ın Hayatı ve Eserleri Sempozyumu Bildirileri**, Hazırlayan İlyas Kemaloğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s.91-100.

TURAN, Osman, “Bir Âlim ve İdealistin Kaybı”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 48, Eylül 1971, s.30-33.

23/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/akdes-nimet-kurat-1903-1971/?pdf=3880> adresinden erişilmiştir